

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІНИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

©2025 ІЛЯШ О. І., ШЕВЧУК О. А., РОЩИНА Н. В., ЛАЗАРЕНКО І. С., КОЛІШЕНКО Р. О.

УДК 330.34 (477)
JEL Classification: O11; O47; C53

Іляш О. І., Шевчук О. А., Рощина Н. В., Лазаренко І. С., Коліщенко Р. О.

Прогнозування зміни ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України

Метою статті є розроблення науково обґрунтованих підходів до прогнозування змін ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу. Стаття присвячена дослідженню прогнозування зміни ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України в умовах повномасштабної війни, розпочатої у 2022 році. Проведено оцінку впливу воєнних дій та міграційних процесів на ключові складові ресурсного потенціалу – працю, капітал, інновації та підприємництво, з акцентом на їхню взаємодію та роль у формуванні економічного зростання. Встановлено, що руйнування інфраструктури, окупація територій, втрата промислового потенціалу, масована міграція, послаблення інноваційної активності суттєво підбивають соціально-економічний розвиток та унеможливають економічний прорив. Водночас підкреслено потенціал повоєнної відбудови за умови технологічної модернізації, ефективного використання ресурсів і створення сприятливого інституційного середовища. Обґрунтовано потребу у комплексній політиці, яка включає стимулювання повернення мігрантів, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, підвищення інноваційної активності через реформування наукової сфери та підтримку малого й середнього бізнесу як основи економічної мобільності. Запропоновано рекомендації щодо формування стратегій повоєнного відновлення України, спрямованої на подолання сучасних викликів і забезпечення переходу до моделі сталого розвитку з високою доданою вартістю.

Ключові слова: ресурсний потенціал, відновлення, відбудова, міграційні процеси, продуктивність праці, інноваційна активність, людський капітал, капітал, підприємництво, технологічна модернізація, макроекономічна стабільність, інвестиції.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-2-50-59>

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 8.

Іляш Ольга Ігорівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Берестейський, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: oliai@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7882-3942>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1622122/olha-ilyash/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56607304100>

Шевчук Олена Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Берестейський, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: shvchuk-oa@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-1474>

Рощина Надія Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Берестейський, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: 2203883@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2035-8846>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56989863700>

Лазаренко Ірина Сергіївна – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Берестейський, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: irynalazar@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-1186>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HPG-1114-2023>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56010999400>

Коліщенко Руслан Олександрович – аспірант, Міжнародний університет фінансів (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: rulet007@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-7502>

UDC 330.34 (477)

JEL Classification: O11; O47; C53

Ilyash O. I., Shevchuk O. A., Roshchyna N. V., Lazarenko I. S., Kolishenko R. O. Forecasting Changes in the Resource Potential of Ukraine's Socioeconomic Recovery

The aim of the article is to develop scientifically grounded approaches to forecasting changes in the resource potential of Ukraine's socioeconomic recovery, taking into account external and internal influencing factors. The article is dedicated to the study of forecasting changes in the resource potential of Ukraine's socioeconomic recovery in the context of the full-scale war that has begun in 2022. An assessment has been conducted of the impact of military actions and migration processes on the key components of resource potential – labor, capital, innovation, and entrepreneurship, with an emphasis on their interaction and role in forming economic growth. It is found that the destruction of infrastructure, occupation of territories, loss of industrial potential, massive migration, and weakening of innovative activity significantly undermine socioeconomic development and make an economic breakthrough impossible. At the same time, the potential for post-war reconstruction has been emphasized, contingent upon technological modernization, effective resource utilization, and the establishment of a conducive institutional environment. The necessity for a comprehensive policy has been substantiated, which encompasses the stimulation of migrant return, the attraction of both domestic and foreign investments, the enhancement of innovative activities through reforms in the scientific sector, and the support of small and medium-sized enterprises as the cornerstone of economic mobility. Recommendations have been put forward for developing strategies for the post-war recovery of Ukraine, aimed at tackling contemporary challenges and facilitating a transition to a model of sustainable development with high added value.

Keywords: resource potential, recovery, reconstruction, migration processes, labor productivity, innovative activity, human capital, capital, entrepreneurship, technological modernization, macroeconomic stability, investments.

Fig.: 3. Tabl.: 1. Bibl.: 8.

Ilyash Olha I. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: oliai@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7882-3942>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1622122/olha-ilyash/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56607304100>

Shevchuk Olena A. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: shevchuk-aa@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-1474>

Roshchyna Nadiia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: 2203883@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2035-8846>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56989863700>

Lazarenko Iryna S. – Candidate of Sciences (Physics and Mathematics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: irynalazar@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-1186>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HPG-1114-2023>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56010999400>

Kolishenko Ruslan O. – Postgraduate Student, International University of Finance (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: rulet007@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-7502>

Вступ. Соціально-економічне відновлення України в умовах повномасштабної війни, розпочатої в 2022 році, є одним із найважливіших викликів для національної економіки. Пошкоджена інфраструктура, втрачені виробничі потужності, зниження обсягів інвестицій та масова міграція значною мірою знизили можливості для економічного зростання, водночас створивши потребу у пошуку ефективних стратегій відновлення. У цьому контексті відновлення ресурсного потенціалу стає пріоритетним завданням, оскільки саме людські ресурси, капітал, інновації та

підприємницька діяльність є основними драйверами стабільного розвитку в умовах невизначеності.

Зважаючи на складність ситуації та багатовимірність впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, прогнозування змін ресурсного потенціалу набуває особливої значущості. Оцінка стану ключових складових, таких як праця, капітал, інновації та підприємництво, надає можливості не лише виявити наявні можливості для відновлення, а й потенційні ризики для економічної стабільності. Урахування таких чинників, як воєнні наслідки, демографічні зміни, глобаль-

ні економічні трансформації та технологічний розвиток, є необхідним для створення науково обґрунтованих моделей, здатних забезпечити сталий розвиток в умовах мінливого середовища.

Важливим аспектом є те, що прогнозування ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України має ґрунтуватися на системному підході. Це надасть можливість не лише оцінити поточний стан ресурсних складових, а й спрогнозувати їх динаміку в середньостроковій та довгостроковій перспективах. Виходячи з отриманих даних можливо розробити стратегії, які сприятимуть ефективному використанню наявних ресурсів і досягненню високих темпів економічного зростання у післявоєнний період, тим самим забезпечивши економічну стабільність країни.

Аналіз останніх досліджень. Останні дослідження засвідчують зростання наукового інтересу до проблем соціально-економічного відновлення України в умовах війни та євроінтеграційних трансформацій, що зумовлено необхідністю системного аналізу ресурсного потенціалу, адаптивних стратегій та інституційних механізмів сталого розвитку. У роботі Мульської О. В. (2025) [1] запропоновано авторську методологію оцінювання потенціалу соціально-економічного відновлення України на основі Big Data, яка враховує вплив міграційних втрат, демографічних і трудових змін, а також ресурсних факторів, таких як капітал, інновації та підприємництво, на економічне зростання та стійкість країни, з акцентом на формування ефективних стратегій у посткризовий період. Войтович Р. В. та Федик О. І. (2024) [2] розглядають повоєнну стратегію відновлення в контексті євроінтеграції, підкреслюючи необхідність модернізації інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, створення сприятливого бізнес-клімату, забезпечення енергетичної безпеки та збереження трудового потенціалу через інтеграцію іммігрантів. Петруненко Ю. І. (2024) [3] зосереджується на комплексному аналізі соціально-економічних факторів повоєнного відновлення, наголошуючи на ключових ризиках, таких як корупція, недовіра до інституцій та цифрові виклики, а також пропонує сценарії розвитку на основі міжнародної допомоги, інвестицій та створення робочих місць з орієнтацією на євроатлантичну інтеграцію. Своєю чергою, Дугінець Г. В., Яценко Г. М. та Панченко О. І. (2024) [4] досліджують міжнародний досвід і фінансові механізми соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації, акцентуючи увагу на стратегічному управлінні інвестиціями, партисипативному підході, циркулярних бізнес-моделях і переосмисленні поняття «ризик» і «вразливість» у контексті безпекових загроз. Богун І. М. (2024) [5] аналізує виклики для економічної динаміки у поствоєнний період, серед яких зatoryжна війна, глобальна нестабільність та рецесія, і наголошує на важливості підтримки уряду, громадянського суспільства, дерегуляції та прискорення економічного зростання як інструментів зміцнення стійкості. Орел Ю. Л., Прочан А. О. та Нестеренко О. П. (2024) [6] окреслюють стратегічні напрями післявоєнної відбудови, такі як реструктуризація виробництва, цифровізація, розвиток високотехнологічних галузей та «зелений курс», підкреслюючи роль глобалізації, міжнародного співробітництва та європейських інтеграційних орієнтирів у забезпеченні сталого розвитку. Вод-

ночас Хмарська С. М., Кучерява І. Б. і Клімова І. В. (2022) [7] аналізують вплив бойових дій на економічну систему України, констатуючи поглиблення макроекономічної нестабільності, зниження ВВП та інфляційні ризики, а також обґрунтовують необхідність реформування виробничо-господарського сектора для активізації економічної діяльності у повоєнний період. Таким чином, сучасні наукові підходи вказують на необхідність мультидисциплінарного аналізу ресурсного потенціалу з урахуванням стратегічних ризиків, глобальних трендів, воєнних загроз та інтеграційних можливостей, що відкриває перспективи для розробки адаптивних моделей економічного відновлення.

Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, присвячених проблемам соціально-економічного відновлення, залишаються недостатньо розробленими підходи до прогнозування змін ресурсного потенціалу з урахуванням сучасних викликів і трансформаційних процесів.

Отже, **метою статті** є розроблення науково обґрунтованих підходів до прогнозування змін ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України, що дозволить сформувати стратегічні напрями повоєнного розвитку. Дослідження ґрунтується на аналізі впливу міграційних процесів, капітальних втрат і структурних трансформацій економіки, а також враховує перспективи інвестицій, технологічного оновлення та інституційних реформ.

Основні результати. Економічний прорив вимагає створення передумов, що спираються на три основи: інституційно-організаційну базу (підприємства й організації, готові до амбітних завдань), повноцінне ресурсне забезпечення (кадри, фінанси, технології, інформація, консалтинг) та якісне середовище з інфраструктурою (правова основа, управління, бізнес-клімат, ринкова прозорість). Ці «три кити» – відправна точка реформ, без них, як показує досвід України, економічні зміни приречені на невдачу.

У контексті повномасштабної війни та її руйнівних наслідків для соціально-економічної системи України на передній план виходять питання збереження ресурсного потенціалу. Значна частина населення емігрувала, багато людей отримали поранення, трудові ресурси мобілізовані, окуповано понад 26 % території, економіка втратила близько 25 % промислового потенціалу, 20 % посівних площ, суттєво скоротилися енергетичні потужності, чисельність підприємств (зокрема стратегічних), постраждали виробнича й транспортна інфраструктура, порушені господарські та торговельні зв'язки. Авіаційний транспорт не функціонує, морський використовується частково, а залізничні й автомобільні шляхи перевантажені. Послаблення ресурсного потенціалу підсилюють міграція бізнесу, втрата капіталу, інновацій, іноземних і внутрішніх інвестицій, пригнічення ділової активності, погіршення фінансування науки, ослаблення експорту та загострення соціально-демографічної кризи.

За таких умов економічний прорив є нереальним. Передумови для нього слід шукати у масштабній підтримці повоєнної відбудови, спрямованій на технологічний стрибок в економіці, соціальній сфері, інфраструктурі та людському потенціалі. Однак це можливо лише за наявності достатнього ресурсного потенціалу на момент старту реформ.

Зазначене підкреслює необхідність визначення наявних ресурсів, моделювання та прогнозування їхнього стану в умовах триваючих воєнних дій та їхнього впливу на соціально-економічну систему країни й окремих регіонів, а також оцінки ефективності їх використання. Водночас це вимагає зіставлення отриманих даних із реальними потребами в ресурсах, що є критично важливим для розробки та реалізації стратегій і програм повоєнної відбудови й відновлення національної економіки.

Водночас варто зазначити, що планування повного обсягу ресурсного забезпечення, необхідного для повоєнної відбудови економіки країни чи досягнення економічного прориву, не є доцільним. Це зумовлено тим, що накопичення та залучення окремих ресурсів є складним і тривалим процесом, тоді як інші ресурси можуть бути залучені значно динамічніше. Особливо це стосується людського та інтелектуально-кадрового потенціалу, формування якого потребує десятиліть через залежність від освіти, професійної підготовки та досвіду. Саме тому розвинені економіки приділяють значну увагу міграційній політиці, стимулюючи приплив молоді, висококваліфікованих фахівців, інтелігенції та науковців, одночасно обмежуючи нелегальну міграцію з країн третього світу. Наступним за значущістю фактором є капітал, який формується через доходи й прибутки підприємств, надходження до бюджетів, внутрішні та зовнішні інвестиції, а також міграційні трансферти. І хоча його залучення менш тривале, ніж людського капіталу, воно залишається ключовим для економічної стабільності. Третім важливим елементом виступають інновації, які відіграють вирішальну роль у забезпеченні стабільного функціонування та сталого розвитку національної економіки. Численні дослідження підтверджують прямий зв'язок між інноваційною активністю, зокрема в реальному секторі та сегменті малого й середнього бізнесу, і економічним зростанням. Отже, одночасне планування всіх ресурсів є недоцільним через їхню різну природу й тривалість накопичення; ефективнішим є диференційований підхід, що враховує специфіку кожного з них.

Хоча повномасштабна війна завдала значних втрат як потенціалу, так і безпосередніх активів інноваційно-технологічного розвитку України, можливості для їхнього відновлення, на нашу думку, все ще залишаються. У цьому контексті особливу увагу слід приділити акумуляції ще одного ключового ресурсу – підприємницького потенціалу. Країна, у якій відсутній середній клас, бракує креативних підприємницьких особистостей, а малий і середній бізнес не функціонує та не розвивається, приречена на економічний занепад. Нерозвиненість підприємницького сектора веде до монополізації економіки, зниження її мобільності та інноваційності, погіршення якості й конкурентоспроможності товарів і послуг, залежності населення від обмеженої кількості великих підприємств, що, своєю чергою, спричиняє скорочення можливостей працевлаштування, зниження рівня заробітної плати та погіршення якості життя.

Отже, визначаючи перспективи повоєнної відбудови національної економіки України, зокрема з огляду на досягнення економічного прориву, доцільно акцентувати увагу на збереженні, а в ідеалі – нарощуванні та ефективному

використанні таких груп ресурсного потенціалу: праця (з ключовими демографічними та трудовими складовими), капітал (виробничий і фінансовий), інновації та підприємництво. При цьому вирішальний вплив на всі ці чинники чинить масштабна зовнішня міграція українців, що потребує особливої уваги в контексті планування соціально-економічного відновлення України.

У межах цього дослідження, як уже зазначалося, основна увага буде зосереджена на аналізі чотирьох ключових компонентів ресурсного потенціалу національної економіки: праці, капіталі, інноваціях та підприємстві. Кожен із цих елементів відіграє критично важливу роль у формуванні економічного потенціалу держави, а їхня синергетична взаємодія визначає загальний рівень її розвитку (табл. 1).

Ретельний аналіз зазначених компонентів ресурсного потенціалу надає можливість не тільки ідентифікувати сильні та вразливі аспекти економічної системи, але й визначити пріоритетні напрями подальшого розвитку. На основі отриманих даних буде розроблено стратегічні підходи до відновлення та зростання економіки, враховуючи специфіку кожного з досліджуваних компонентів та їх взаємозв'язки. Отже, для ефективного соціально-економічного відновлення необхідно розробити стратегії, які б мінімізували негативні наслідки міграції та максимально використали її потенційні переваги.

Отже, загальновідомо, що українська економіка характеризується відносно низькою продуктивністю праці. У період з 2005 по 2023 роки ВВП України на душу населення коливався в межах від 2 до 4 тис. дол. США, демонструючи періодичні фази зростання, які спостерігалися у 2005–2008, 2009–2013 та 2015–2021 роках.

Аналіз динаміки ВВП на душу населення виявляє чітко виражені кризові періоди, що збігаються з фінансово-економічною кризою 2008–2009 років, початком збройного конфлікту на Донбасі у 2014 році та повномасштабним вторгненням у 2022 році. Аналогічно, 2009, 2015 та 2022 роки стали кризовими для показника сукупної продуктивності праці, який в інші періоди коливався в діапазоні від 7 до 9 тис. дол. США, що також є відносно низьким показником.

На нашу думку, саме низька продуктивність праці є ключовим фактором, що обмежує економічну ефективність української економіки, зумовлюючи її залежність від трудомістких і низькотехнологічних секторів, таких як сільське господарство та важка промисловість. Для порівняння, середня продуктивність праці у США сягає приблизно 170 тисяч доларів США завдяки високому рівню автоматизації та інновацій, у країнах Європейського Союзу – 120 тисяч доларів США за рахунок інтеграції в єдиний ринок і розвиненої інфраструктури, а в Японії – близько 100 тисяч доларів США через акцент на технологічному прогресі та ефективному управлінні. В Україні ж низька продуктивність частково пояснюється недостатніми інвестиціями в модернізацію обладнання, обмеженим доступом до сучасних технологій, а також хронічним недофінансуванням освіти й науки, що послаблює якість людського капіталу. Отже, підвищення продуктивності праці до середнього рівня розвинених країн могло б значно збільшити обсяги

Таблиця 1

Компоненти ресурсного потенціалу економіки України за 2005–2023 рр.

Роки	ВВП у розрахунку на одну особу, дол. США	Праця: Сукупна продуктивність праці, дол. США	Інновації: Частка витрат на виконання наукових досліджень, %	Капітал: Доходи зведеного бюджету на одну особу, дол. США	Підприємництво: Частка доходів у вартості активів підприємств, %
2005	1829,2	7644,7	1,30	555,92	1,025
2006	2303,8	7603,5	1,13	727,11	1,030
2007	3069,1	7818,6	1,50	936,41	0,968
2008	3892,5	7743,5	1,27	1222,62	0,929
2009	2546,0	5380,1	0,87	760,75	0,914
2010	2974,4	6245,9	0,75	864,00	0,845
2011	3570,8	7167,9	0,65	1094,42	0,875
2012	3856,8	7751,2	0,67	1222,84	0,795
2013	4030,3	8186,9	0,70	1217,79	0,727
2014	3014,6	6429,1	0,60	892,25	0,721
2015	2115,4	4712,9	0,55	696,66	0,659
2016	2185,9	4855,5	0,48	718,00	0,639
2017	2640,3	5878,6	0,45	900,00	0,789
2018	3095,2	6781,5	0,47	1030,03	0,863
2019	3659,8	7999,7	0,43	1187,45	0,856
2020	3725,6	8452,4	0,41	1223,21	0,810
2021	4826,6	8854,0	0,38	1472,13	0,986
2022	3422,1	6640,2	0,33	1348,1	0,784
2023	3610,3	7456,2	0,35	1589,8	0,812

Джерело: складено авторами на основі [8]

виробництва в базових секторах економіки України, одночасно покращивши ресурсовіддачу та рентабельність, а також суттєво знизивши ресурсоемність ВВП, що дало б змогу перейти від сировинної моделі до економіки з високою доданою вартістю.

Водночас підвищення продуктивності праці не зводиться лише до ефективного менеджменту, раціонального використання робочого часу чи оптимізації процесів. Насамперед це залежить від впровадження різноманітних інновацій – технологічних, організаційних і управлінських – а також від застосування сучасних, прогресивних технологій, які забезпечують якісний стрибок у продуктивності та конкурентоспроможності економіки.

До того ж низька інноваційна активність в українській економіці є вкрай несприятливим фактором з точки зору створення передумов для економічного прориву. Цей висновок ґрунтується на кількох ключових аспектах, які свідчать про системні проблеми у сфері інновацій та економічної ефективності. Одним із основних індикаторів низької інноваційної активності є критично низький рівень витрат підприємств на наукові дослідження. За період з 2005 по 2023 роки цей показник жодного разу не перевищував 1,5 % від ВВП, а починаючи з 2009 року він не сягав навіть 1 %. Для порівняння, у розвинених країнах світу витрати на наукові дослідження зазвичай становлять від 2 % до 4 % ВВП. Така суттєва різниця підкреслює, що Україна посідає

одне з найнижчих місць у глобальному контексті за цим показником.

Недостатнє інвестування в науку обмежує можливості для технологічного розвитку та інноваційних проривів, що, своєю чергою, послаблює конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках.

Ще одним свідченням слабкої інноваційної та ділової активності є низький рівень доходів відносно вартості активів вітчизняних підприємств. Цей показник лише в окремих випадках перевищував 1 %, що вказує на неефективне використання наявних ресурсів і низьку рентабельність. Така ситуація відображає обмежену оборотність активів та недостатню економічну активність суб'єктів господарювання, що додатково ускладнює створення умов для економічного зростання.

На додаток, низька інноваційна активність, зумовлена недостатнім фінансуванням науки, разом із слабкою економічною ефективністю активів створює замкнене коло.

Відсутність значних інвестицій у дослідження стримує появу нових технологій і продуктів, які могли б підвищити продуктивність і прибутковість підприємств. Водночас низька рентабельність активів обмежує фінансові ресурси, які могли б бути спрямовані на інновації. Усе це призводить до втрати конкурентних позицій України у світовій економіці та ускладнює досягнення сталого економічного прориву.

Дослідження міграційних процесів надає можливість засвідчити, що їх вплив на соціально-економічне відновлення України є багатограним і потребує комплексного дослідження. З одного боку, міграційні втрати, особливо серед кваліфікованих фахівців та підприємців, створюють значні виклики для відновлення економічного потенціалу країни. З іншого боку, міграція може сприяти надходженню грошових переказів, обміну знаннями та технологіями, а також формуванню діаспори, яка може відіграти важливу роль у відновленні країни.

Як відомо, у лютому-березні 2022 року Україну покинуло приблизно 8 мільйонів осіб, які стали біженцями внаслідок війни, що ознаменувало найшвидшу міграційну кризу з часів Другої світової війни. Наразі близько 8 мільйонів осіб усе ще перебувають за кордоном, і з кожним новим загостренням конфлікту та погіршенням соціально-економічної ситуації в країні виникають нові хвилі міграції. Особливо значущими для національної економіки є втрати інтелектуально-кадрового потенціалу, які не лише послаблюють її загалом, а й негативно впливають на всі інші складові ресурсного забезпечення господарської системи.

Водночас варто зазначити, що масова міграція, що розпочалася у 2022 році, триває і досі, суттєво підриває інтелектуально-кадровий потенціал України, що є критично важливим для національної економіки та її ресурсного забезпечення. Цей процес, посилений кожною новою ескаляцією конфлікту та погіршенням соціально-економічних умов, створює довгострокові виклики для відновлення і розвитку господарської системи країни. Запропонована методична послідовність аналізу та моделювання причинно-наслідкових зв'язків дозволяє систематизувати взаємозв'язки між економічним зростанням і збереженням ресурсного потенціалу, що є необхідним кроком для розробки ефективних стратегій повоєнної відбудови та мінімізації негативних наслідків міграційної кризи.

У контексті викладеного значні втрати інтелектуально-кадрового потенціалу через міграцію неминуче позначаються на ключових аспектах функціонування економіки, зокрема на продуктивності праці. Оскільки трудові ресурси є одним із основних чинників економічного зростання, їхнє скорочення та якісне погіршення через відтік кваліфікованих фахівців потребують детального аналізу для оцінки впливу на ефективність господарської діяльності та розробки заходів із компенсації цих втрат у процесі повоєнного відновлення.

Звертаючи увагу на економічні наслідки повномасштабної війни, варто зазначити, що як ВВП на одну особу, так і сукупна продуктивність праці в українській економіці різко знизилися, що має негативний вплив. Так, у 2023 році ВВП на одну особу був на 25,2 % нижчим порівняно з 2021 роком, а продуктивність праці скоротилася на 15,8 %. Окрім того, погіршилися показники частки витрат на наукові дослідження та доходів у вартості активів підприємств. Усе це підкреслює не лише актуальність, а й дедалі зростаючу важливість питання збереження ресурсного потенціалу економіки України – як для її поточного функціонування, так і для забезпечення повоєнної відбудови.

Для аналізу залежностей між складовими ресурсного потенціалу національної економіки та створення

інформаційно-аналітичної бази для прогнозування їх змін і впливу на господарську систему нами було розраховано композиційні значення кожної складової ресурсного потенціалу. Надалі ми застосували динамічне моделювання зв'язків між значеннями індикаторів субіндексів, композиційного індексу кожної складової та відповідними ключовими показниками, що характеризують ці складові (рис. 1).

Згідно з результатами проведеного аналізу, встановлено значний кореляційний зв'язок між динамікою індексів трудового та демографічного потенціалу, а також ресурсу "Праця", з одного боку, та темпами зміни сукупної продуктивності праці, з іншого. Однак слід зазначити, що кореляція між демографічним потенціалом та продуктивністю праці виявилася менш тісною, демонструючи періодичну дисоціацію. Натомість зв'язок між трудовим потенціалом і продуктивністю праці є значно сильнішим.

Можна дійти висновку, що зовнішні міграційні процеси мали більш суттєвий вплив на забезпечення економіки трудовими ресурсами та ефективність їх використання, ніж наслідки демографічної кризи в Україні. Крім того, зважаючи на те, що найбільш виражений дисонанс спостерігався у 2022 році порівняно з 2021 роком, коли продуктивність праці зазнала падіння на 2,2 тис. дол. США, а індекс ресурсу "Праця" знизився лише на 0,03 пункти, можна зробити висновок про таке: загалом зміни в ресурсі праці, як у контексті трудового, так і демографічного потенціалу, призводять до зниження ключового показника економічної ефективності – продуктивності праці. Цей вплив проявляється досить швидко, у короткостроковому періоді. Однак згодом економіка демонструє певну інерційність у реакції на різкі втрати ресурсу "Праця". Отже, можна дійти висновку, що зовнішні міграційні процеси, з негативною спрямованістю, мали більш суттєвий вплив на забезпечення економіки трудовими ресурсами та ефективність їх використання, ніж наслідки демографічної кризи в Україні.

Водночас аналіз виявив ще тісніший кореляційний зв'язок між композиційним індексом ресурсу "Капітал" та темпами зміни доходів зведеного бюджету України. Це свідчить про те, що скорочення надходжень до бюджетів усіх рівнів, міжбюджетних трансфертів та капітальних видатків (фінансовий потенціал), а також обсягів виробництва та реалізації продукції в ключових галузях економіки, капітальних інвестицій, енергоємності економіки (виробничий потенціал) призводить до погіршення ресурсу "Капітал". Це, своєю чергою, спричиняє зменшення доходів зведеного бюджету, що суттєво обмежує фінансові можливості держави та суб'єктів господарювання.

До зазначеного вище слід додати, що вплив зовнішньої міграції населення на поповнення бюджету неоднозначний. У короткостроковій перспективі збільшення міграційних втрат населення (на 1 %) навіть сприяє зростанню доходів зведеного бюджету (на 0,72 %), хоча й одночасно скорочує ресурс "Капітал" (на 0,25 %). Очевидно, ця залежність діє за залишковим принципом, оскільки в подальшому наслідки зовнішньої міграції для фінансово-ресурсних можливостей держави та ресурсу "Капітал" є виключно негативними, досягаючи піку в середньостроковій перспективі (відповідні скорочення становлять 1,0 % та 0,6 %).

Надалі спостерігається щорічне послаблення цього негативного впливу, що, ймовірно, пояснюється поступовою адаптацією економіки до скорочення трудового потенціалу та пошуком шляхів заміщення праці капіталом.

Окрім цього, результати проведеного дослідження демонструють неоднозначний характер взаємозв'язку між зовнішньою міграцією населення, зокрема міграційними втратами України, та її впливом на інноваційний розвиток національної економіки. Перш ніж аналізувати вплив міграції, необхідно розглянути кореляцію між динамікою показника "частка витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП" та інтегральним індексом ресурсу "Інновації".

Згідно з наведеними даними, за винятком окремих років аналізованого періоду (2010, 2013, 2015, 2021 та 2023 рр.), спостерігається збіг напрямів зміни частки витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП та ресурсу "Інновації". Однак інтенсивність змін суттєво різняться: значні коливання першого показника спричиняють лише незначні зрушення у значеннях другого.

На нашу думку, це свідчить про низьку ефективність впливу витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) та результатів інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Існує низка причин такої ситуації. По-перше, державні витрати на НДДКР є критично неефективними, що проявляється у відсутності кореляції між бюджетними витратами на науку та кількістю створених і впроваджених інновацій. По-друге, витрати підприємств на НДДКР часто мають тіньовий характер і не оприлюднюються.

У контексті обговорюваної проблематики важливо також розглянути питання збереження підприємницького капіталу національної економіки України, що включає вітчизняний мікро-, малий та середній бізнес, фінансові та інші ресурси, залучені в підприємницький сектор, підприємницькі технології та ділові навички, а також безпо-

середньо підприємців як найбільш креативну частину суспільства та представників середнього класу. Як показують результати сучасних досліджень, з початку повномасштабної війни значна частина цієї категорії населення покинула Україну, забравши з собою капітал, ноу-хау та об'єкти інтелектуальної власності. Крім того, багато підприємств були релоковані за кордон. Ці процеси створюють значні ризики для вітчизняної економіки та її підприємницького сектора. Аналіз даних, наведених на рис. 2, демонструє прямий зв'язок між погіршенням фінансово-економічного стану підприємств, що призводить до зниження їх доходів, та зменшенням інтегрального коефіцієнта ресурсу "Підприємництво". Динаміка зміни обох показників у період 2005–2023 рр., за винятком окремих років (2006, 2011, 2013, 2015–2016 та 2020 рр.), мала аналогічний вектор, що підтверджує логічність цього зв'язку. Ці висновки підкреслюють необхідність розробки та реалізації заходів, спрямованих на підтримку підприємницького сектора та стимулювання повернення підприємців в Україну.

У підсумку аналізування зв'язків (у динаміці), з одного боку, ресурсного потенціалу України та одного з провідних параметрів соціально-економічного поступу національної економіки – ВВП у розрахунку на одну особу населення, з іншого боку, є підстави стверджувати, що втрати в ресурсному потенціалі прямим чином позначаються на погіршенні соціально-економічного зростання. Так, у більшості років періоду 2005–2023 рр. скорочення ресурсного потенціалу призводило до зниження значення показника ВВП на одну особу і навпаки – покращення ресурсного потенціалу забезпечувало приріст узагальнюючого рівня продуктивної спроможності національної економіки (рис. 2).

Як можна побачити з рис. 2, в окремі роки наслідки зміни ресурсного потенціалу для параметра «ВВП у розрахунку на одиницю населення» мали певне (незначне) відтермінування в часі. Як от різке скорочення індек-

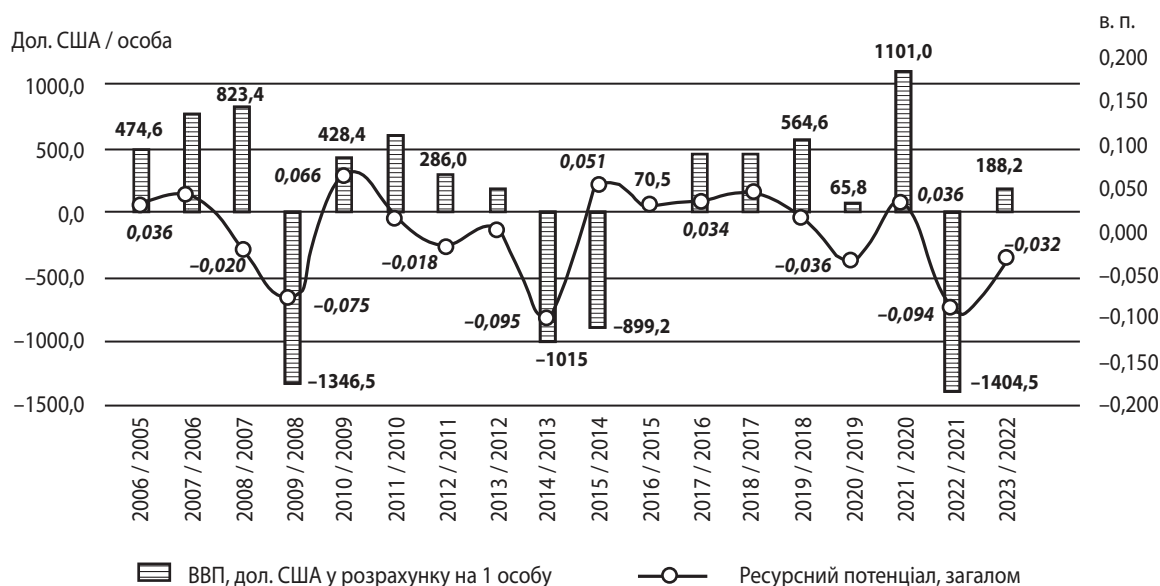

Рис. 2. Динамічна характеристика потенціалу соціально-економічного відновлення економіки України: реалізація загального ресурсного потенціалу, 2005–2023 рр.

Джерело: розраховано за даними [8]

су «Ресурсний потенціал» у 2008 р. до 2007 р. спершу не вплинуло на динаміку ВВП на одну особу (відповідний показник у 2008 р. зріс (відносно його значення у 2007 р.) до 823,4 дол. США), але вже у наступному 2009 р. мало вплив на його спад до позначки «мінус» 1346,5 дол. США. Ситуація повторилася (однак вже зі більшим часовим лагом) у 2011–2013 рр., для яких характерним стало скорочення ресурсного потенціалу, але з відчутними наслідками для ВВП на одну особу у 2014–2015 рр. Інший момент часу, де

також відбулося певне розбалансування динаміки ресурсного потенціалу національного господарства й ВВП на одну особу, стався у 2020 р. Ресурсний потенціал скоротився на 0,036, але динаміка ВВП на одну особу була позитивною, склавши 65,8 дол. США.

На основі отриманих емпіричних даних є всі підстави для прогнозування сценаріїв зміни ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України. На рис. 3 наведено відповідні результати.

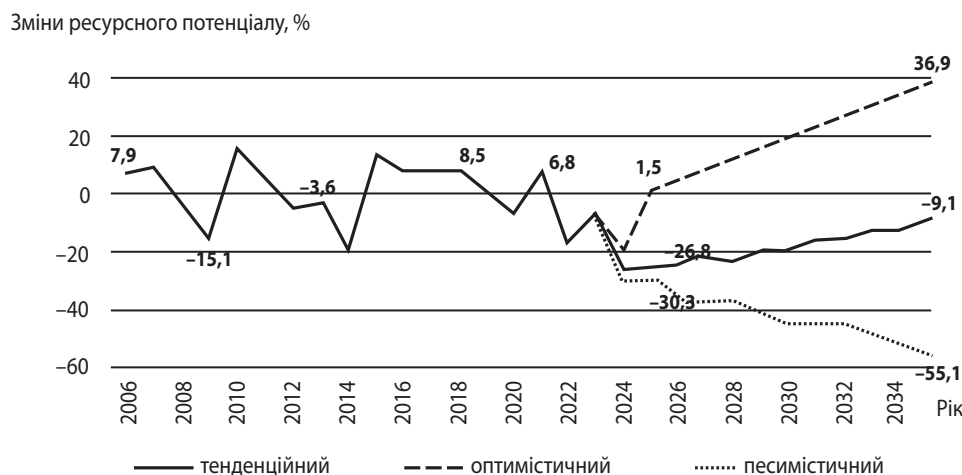

Рис. 3. Результати прогнозування сценаріїв зміни ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України, 2024–2035 рр.

Джерело: авторські розрахунки

Таким чином, у разі збереження існуючого перебігу подій, а саме за песимістичного варіанта, слід уже у 2026 р. очікувати зниження ВВП України в розрахунку на одну особу на 30,3 %, тоді як в десятирічній перспективі спад може скласти 55,1 %. У разі тенденційного сценарію (якщо велика війна завершиться у перспективі 2025–2028 рр.) та якщо економіка України буде відновлюватися на основі тієї моделі та тих трендів, які застосовувалися ще на довоєнному етапі розвитку, то у 2026 р. країну очікує спад у 26,8 %, а до 2034 р. він знизиться до рівня «мінус» 9,1 % ВВП на одну особу. Вочевидь, що такі прогнози також не можуть вважатися прийнятними і не сприятимуть що швидкому відновленню національного господарства, що створенню гарного середовища для повернення українців з-за кордону, а також не відповідатимуть такому типу стратегії, як «економічний прорив».

Натомість для зміни ситуації і якісної модернізації системи національного господарства, його перенаштування на «рейки» швидкого і якісного відновлення, включно з переходом до інтенсивного типу зростання, необхідна більш проактивна державна політика, в основі якої, по-перше, ефективне регулювання міграційних процесів (з цілями: а) збереження наявного інтелектуально-кадрового ресурсу й потенціалу, б) повернення наших громадян з-за кордону); по-друге, збалансування ринку праці та подолання проблем високого безробіття і низької зайнятості; по-третє, удосконалення бізнес-середовища для покращення умов для економічного поживлення і розвитку, збільшення ділової активності населення; по-четверте, більш ефективне використання науково-дослідного та

інноваційно-технологічного потенціалу, досягнення технологічної модернізації у пріоритетних видах економічної діяльності; по-п'яте, системна детінізація економічних відносин, налагодження прозорого функціонування митниці, вирішення проблем офшоризації та ухилення частини підприємств від сплати податків, подолання системної корупції, зокрема у відносинах «влада – бізнес». За зміни економічної політики держави, її підкріплення якісною та ефективною соціально-гуманітарною політикою можна вести мову про досягнення тренду оптимістичного сценарію соціально-економічного відновлення та навіть форсованого зростання економіки України, коли вже у 2025 р. слід очікувати приросту ВВП (у доларовому еквіваленті) на одну особу на рівні 1,5 %, а до 2034 р. – на 36,9 %.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що повномасштабна війна, розпочата у 2022 році, завдала значного удару економіці країни, спричинивши втрату промислових і сільськогосподарських потужностей, руйнування інфраструктури, відтік капіталу та масову міграцію, що послабило ресурсний потенціал і унеможливило економічний прорив у поточних умовах. Попри це, можливості для відновлення зберігаються за умови реалізації масштабної повоєнної відбудови, спрямованої на технологічний розвиток, інновації та зміцнення людського потенціалу. Аналіз показав, що ключовими складовими ресурсного потенціалу є праця, капітал, інновації та підприємництво, на які суттєво впливають зовнішні міграційні процеси, зокрема відтік приблизно 8 мільйонів осіб, що призвів до зниження продуктивності праці та інтелектуально-кадрового потенціалу.

Дослідження підкреслює, що продуктивність праці в Україні залишається низькою через недостатні інвестиції в технології, освіту та науку, а інноваційна активність стримується критично низькими витратами на дослідження, які не перевищують 1 % ВВП, та їхньою неефективністю. Капітал, залежний від бюджетних доходів і виробничої активності, також зазнає втрат через війну та міграцію, хоча короткострокові перекази мігрантів дещо пом'якшують ситуацію, тоді як у середньостроковій перспективі ефект стає негативним. Підприємницький потенціал послаблюється через релокацію бізнесу та відтік креативних кадрів, що загрожує монополізацією економіки та зниженням її конкурентоспроможності.

Для соціально-економічного відновлення пропонується диференційований підхід до планування ресурсів, враховуючи тривалість їхнього накопичення: людський капітал потребує десятиліть, капітал – швидших інвестицій, а інновації та підприємництво – активної підтримки. Стратегії мають включати стимулювання повернення мігрантів, залучення інвестицій, підвищення ефективності науки та створення сприятливого бізнес-середовища. Запропонована методична послідовність аналізу та моделювання причинно-наслідкових зв'язків дозволяє систематизувати дані для прогнозування змін і розробки політики відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

- Мульська О. В. Потенціал соціально-економічного відновлення України: вплив міграційних втрат. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 1. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-6>
- Войтович Л. С., Федик М. І. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>
- Петруненко Я. В. Соціально-економічні чинники відновлення України після перемоги. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74). № 3. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/11>
- Дугінець Г. В., Яценко О. В., Панченко В. О. Міжнародний досвід повоєнного відновлення: тригери соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 328 (2). С. 497–505. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>
- Богун В. С. Виклики та ключові напрями відновлення економіки України у поствоєнний період. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. 2024. *Економічні науки*. № 2 (74). DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-2>
- Орел Ю. Л., Прочан А. О., Нестеренко О. П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії*. 2024. № 31. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1060>
- Хмарська І. М., Кучерява К. В., Клімова І. Ю. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>
- Статистичний щорічник України. Київ : Державна служба статистики України, 2023. 268 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

REFERENCES

- Bohun, V. S. "Vykyly ta kliuchovi napriamy vidnovlennia ekonomiky Ukrainy u postvoiennyi period" [Challenges and Key Directions of Economic Recovery in Ukraine in the Post-war Period]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*, no. 2(74) (2024). DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-2>
- Duhinets, H. V., Yatsenko, O. V., and Panchenko, V. O. "Mizhnarodnyi dosvid poviennoho vidnovlennia: tryhery sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh detsentralizatsii" [International Experience of Post-war Reconstruction: Triggers of Socio-economic Development in Conditions of Decentralization]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, no. 328(2) (2024): 497-505. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>
- Khmarska, I. M., Kucheriava, K. V., and Klimova, I. Yu. "Osoblyvosti pislivoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy" [Features of the Post-war Economic Recovery of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 42 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>
- Mul'ska, O. V. "Potentsial sotsialno-ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy: vplyv mihratsiinykh vtrat" [Ukraine's Socio-economic Recovery Potential: The Impact of Migration Losses]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 1 (2025): 41-50. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-6>
- Orel, Yu. L., Prochan, A. O., and Nesterenko, O. P. "Perspektyvy pislivoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy: realii sohoden-nia" [Prospects for Post-war Economic Recovery in Ukraine: Current Realities]. *Akademichni vizii*. 2024. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1060>
- Petrunen'ko, Ya. V. "Sotsialno-ekonomichni chynnyky vidnovlennia Ukrainy pislia peremohy" [Socio-economic Factors of Ukraine's Recovery after Victory]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernad'skoho. Serii: yurydychni nauky*, vol. 35 (74), no. 3 (2024): 68-75. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/11>
- "Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy" [Statistical Yearbook of Ukraine]. Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2023. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
- Voitovych, L. S., and Fedyk, M. I. "Stratehiia poviennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii" [Strategy for Post-war Economic Recovery of Ukraine in the Context of European Integration]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 65 (2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025 р.

Статтю прийнято до публікації 16.05.2025 р.